

Die Haghe

Januari 2018
128e jaargang nr. 1
verschijnt 6 x per jaar

Beschermvrouwe H.K.H. Prinses Beatrix

VRIENDEN VAN HET HAAGS HISTORISCH MUSEUM

Van de voorzitter

Onze vereniging kwam op 28 oktober in het trotse bezit van de felbegeerde wisselbeker van de Haagse Historie Quiz, het jaarlijkse kennis-spel waarin de deelnemers worden beproefd op hun kennis van de geschiedenis van Den Haag. Daarvoor heel veel dank aan het Die Haghe team Charles Boissevain, Maarten van Doorn en Paul de Kievit, die in een *neck to neck race* met drie teams de naam van onze *geschiedkundige* vereniging met verve en succes eer hebben aangedaan. De wisselbeker krijgt een mooie plek op ons vaste honk – het Haags Historisch Museum – en zal op de voorjaarsledenvergadering van 21 april 2018 – *safe* alvast *the date!* – te bewonderen zijn.

Onze vereniging viel ook in geheel ander opzicht in de prijzen. Zoals ik tijdens de najaarsledenvergadering van 14 oktober kon meedelen – verslag volgt in het volgende ledenbericht – ontvingen wij uit de nalatenschap van jhr. mr. J.C. Baud († 24-08-2016) een substantieel legaat ten bedrage van 100.000 euro. Jhr. Baud is de zoon van jhr. mr. dr. W.A. Baud, die onze vereniging van 1954 tot 1976 diende als penningmeester en voorzitter en vervolgens erelid was. Zoon Baud heeft weliswaar geen bestuursfunctie vervuld maar hij was wel lid. Met dit prachtige legaat heeft hij in het voetspoor van zijn vader de belangen en doelstellingen van onze vereniging ten volle omarmd. Het legaat stelt ons in staat om de doelstellingen van de vereniging nog beter te bereiken en met name de geschiedenis van Den Haag nog beter onder de aandacht te brengen bij een breder publiek.

Na dit verheugend nieuws een droef bericht. Op 1 november 2017 overleed drs. C(hris) M. Nigten. Hij was jarenlang actief in onze vereniging: lid van de redactie van het jaarboek (1984-1991), bestuurslid (2004-2011) en voorzitter van de lustrumcommissie ter viering van 125 jaar Die Haghe. Op 2 oktober 2015 ontving hij tijdens de viering een koninklijke onderscheiding. Wij gedenken hem met respect en in dankbaarheid voor al hetgeen hij voor onze vereniging heeft verricht. Bij het verschijnen van dit ledenbericht ligt een nieuw jaar voor ons. Dat is ook een historisch jaar omdat het 200 jaar geleden is dat Jacob Pronk met de stichting van zijn houten badhuis(je) in 1818 de grondslag legde voor Scheveningen als badplaats. Onder de noemer 'Feest aan Zee' zal dit het hele jaar door met tal van – ook historische – evenementen op Scheveningen en in Den Haag worden gevierd. Feest dus mee aan Zee! Mede namens het bestuur wens ik u en de uwen een in alle opzichten voorspoedig 2018!

Henk Grootveld

AGENDA

16 januari

Rondleiding Huis Schuylenburch aan de Lange Vijverberg 8

10 februari

Lezing en rondleiding 'De haringvisserij in Scheveningen' in Muzee Scheveningen

22 februari

Lezing en rondleiding 'De wereld achter een poppenhuis' in het Haags Historisch Museum

PostNL
Port Betaald

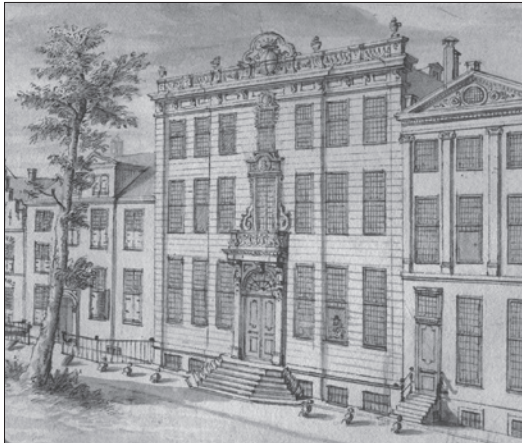
Activiteiten

Aanmelden

- Via het e-mailadres: activiteiten@haagsegeschiedenis.nl
- Betaling van de deelnemersbijdrage op rekeningnummer NL49 INGB 0000 0717 91 t.n.v. Geschiedkundige Vereniging Die Haghe
- Bevestiging van uw deelname volgt per e-mail
- Wanneer er geen plaats meer is, wordt dat eveneens per e-mail kenbaar gemaakt.

Mocht u nog vragen hebben, stuur dan een e-mail naar ons bestuurslid C.J.M. Burger: cjmburger@gmail.com

Rondleiding Huis Schuylenburch

Huis Schuylenburch omstreeks 1720
(coll. Haags Gemeentearchief)

waarbij het trappenhuis en de bovenvestibule speciale vermelding verdienen vanwege hun monumentaliteit. In het oeuvre van Marot is het een van de best bewaarde voorbeelden van de vroege 18de-eeuwse wijze van bouwen van herenhuizen. Het pand is al geruime tijd in gebruik als de privé-residentie van de Duitse ambassadeur.

Met de nodige moeite is het gelukt om voor een beperkte groep van maximaal 20 deelnemers een rondleiding door dit gebouw te organiseren.

NB Deze activiteit is niet toegankelijk voor introducés

Datum: dinsdag 16 januari

Aanvang: 15.00 uur (om 14.50 uur verzamelen bij de ingang)

Duur: ca. 1 uur

Locatie: Lange Vijverberg 8

Kosten: € 4 per persoon

Max. aantal deelnemers: 20

Voor aanmelden zie boven onder 'Activiteiten'.

Lezing en rondleiding 'De haringvisserij in Scheveningen'

Klaar voor vertrek naar de haringgronden, 1937
(coll. Haags Gemeentearchief)

Haring heeft Nederland in de loop van de eeuwen veel voorspoed gebracht. Dat geldt zeker ook voor Scheveningen waar de visserij reeds vanaf de Late Middeleeuwen de belangrijkste bron van bestaan was. Met name gedurende het laatste kwart van de 19de eeuw zorgden bevolkingsgroei en modernisering van de

middelen en methoden om vis te vangen, te verwerken en te vervoeren voor een grote bloei van de Scheveningse visserij. Helaas is deze nu bijna ten dode opgeschreven.

Wij zijn verheugd dat prof.dr. H.J. den Heijer, emeritus hoogleraar maritieme geschiedenis, over dit onderwerp een inleiding wil houden, waarna u wordt rondgeleid over de tentoonstelling in Muzee Scheveningen.

NB Deze activiteit is toegankelijk voor introducés

Datum: zaterdag 10 februari

Aanvang: 10.30 uur (vanaf 10.15 uur inloop met koffie en thee)

Duur: ca. 1,5 uur

Locatie: Muzee Scheveningen, Neptunusstraat 90-92

Kosten: € 6 voor leden en € 7,50 voor introducés.

Voor aanmelden zie boven onder 'Activiteiten'

Lezing en rondleiding 'De wereld achter een poppenhuis'

Het Grote Poppenhuis van Lita de Ranitz is al sinds jaar en dag de publiekslieveling van veel vaste bezoekers van het Haags Historisch Museum. Het prachtige pronkpoppenhuis vormt nu het uitgangspunt van een nieuwe tentoonstelling: 'De wereld achter een poppenhuis. Willem Tholen, Lita de Ranitz en vrienden', te zien van 17 februari t/m 10 juni.

Geïnspireerd door de interieurbladen van haar tijd, bouwde de eigenzinnige en adellijke Lita de Ranitz (1876-1960) in 1910 haar grote poppenhuis. Het zou haar een leven lang bezighouden. In de tentoonstelling maakt u kennis met de wereld van Lita, haar echtgenoot de kunstschilder Willem Bastiaan Tholen (1860-1931) en hun relaties.

Tholen en de Ranitz, die in 1919 met elkaar trouwden, beschikten over een uitgebreid netwerk van kunstenaars en mensen aan het hof. Zij vormden daarmee het middelpunt van een echte Haagse sociale kring aan het begin van de 20ste eeuw. Niet alleen hangt het poppenhuis vol met schilderijtjes van beroemde kunstenaars als Jan Toorop, Louis Apol, Paul Gabriel, Johan Jongkind, Floris Arntzenius en vele anderen, maar het bevat ook 18de-eeuws Amsterdams zilver, Noorse knipkunst, Egyptische oudheden en Japanse miniaturen. Al tijdens de bouw van haar poppenhuis correspondeerde Lita via miniatuurbriefjes met haar latere man Willem Bastiaan Tholen, een vermaard schilder van landschappen, stadgezichten en portretten. Ook zijn atelier in de tuin van hun Haagse villa werd in miniatuur nagebouwd. In de tentoonstelling is een selectie uit het oeuvre van deze schilder opgenomen en wordt zijn sociale netwerk geduid. Daarnaast zijn in de tentoonstel-

Het poppenhuis van Louise de Ranitz
(coll. Haags Historisch Museum)

ling zo'n 300 hedendaagse kunstwerken in miniatuur uit de collectie van Ria en Lex Daniels te zien.

Robert van Lit, samensteller van de tentoonstelling en auteur van het boek *De poppenhuizen van jonkvrouwe Lita de Ranitz* (dat in heruitgave verschijnt), neemt u middels een lezing en een rondleiding mee naar de wereld achter het poppenhuis van Lita de Ranitz.

NB Deze activiteit is niet toegankelijk voor introducties

Datum: donderdag 22 februari

Aanvang: 11:00 uur (inloop met koffie en thee vanaf 10:30 uur)

Duur: ca. 1 uur

Locatie: Haags Historisch Museum

Kosten: € 5 per persoon

Max. aantal deelnemers: 20

Voor aanmelden zie boven onder 'Activiteiten'

Contributie 2018

De contributie voor 2018 bedraagt evenals vorig jaar € 27,50 voor een enkelvoudig (een persoon) lidmaatschap en € 35,00 voor een meervoudig (twee personen) lidmaatschap. Wij verzoeken u de contributie 2018 over te maken op rekening NL49 INGB 0000 0717 91 (BIC: INGB NL2A) t.n.v. 'Geschiedkundige Vereniging Die Haghe' met vermelding van uw lidmaatschapsnummer dat bij de adressering van dit ledenbericht staat vermeld.

Indien u ons gemachtigd heeft, zal de contributie 2018 in de loop van januari automatisch van uw rekening worden afgeschreven. In dat geval staat bij de adressering 'automatische incasso' in plaats van het lidmaatschapsnummer.

Abonnement Haagse Historie

Door overmaking van € 20 naar bankrekening NL39 RABO 0311 4994 30 t.n.v. Stichting Haagse Historie en Erfgoed kunt u – als aanvulling op uw lidmaatschap van Die Haghe – een jaarabonnement nemen op het Haagse Historie Magazine. Dit blad heeft u ter kennismaking ontvangen bij ons ledenbericht van juli jl., zodat u van de boeiende inhoud reeds heeft kunnen kennismaken. Tegelijk met het overmaken van de abonnementskosten dient u zich aan te melden als abonnee door invulling van het desbetreffende formulier op de website: www.haagsehistoriemagazine.nl/abonnement, dan wel via de telefoon: 085 0407400. Aanmelding via het formulier op de website heeft de voorkeur, dan kunt u ook aangeven de abonnementskosten te willen voldoen via automatische incasso.

Die Haghe Prijs

De Geschiedkundige Vereniging Die Haghe reikt om de twee jaar de Die Haghe Prijs uit voor een origineel, spraakmakend boek of scriptie over Den Haag. In 2018 bedraagt de scriptieprijs € 1000 en de boekenprijs € 2000. Een onafhankelijke jury onder leiding van de gemeentearchivaris drs. E. van der Waerden (voorzitter) en met de leden prof.dr. J.H. Furnée en mw. H.S. van Aartsen-Warsen beslist. Aanmeldingen moeten voor 31 maart 2018 binnen zijn bij het secretariaat van de jury. Zie voor de procedure het reglement op de website www.haagsegeschiedenis.nl.

Voor nadere informatie kan men zich wenden tot de secretaris van de jury mw. E. Zantvoort (eline.zantvoort@denhaag.nl, tel. 070-3537040).

Publicatie

Vijf eeuwen hervormde diaconie in Den Haag

Afgelopen juni kwam in opdracht van de Protestantse Diaconie Den Haag dit door dr. Jurjen Vis geschreven boek uit. Zeer informatief, goed geïllustreerd, uitstekend vormgegeven en prettig geschreven, zodat je de bijna 500 pagina's met plezier leest.

Vanaf augustus 1572 durfde de Haagse diaconie voor het eerst openbaar zichtbaar te zijn. Na het voor de Hollandse Opstand zo goed verlopen beleg van Leiden namen de hervormden alhier na de Kloosterkerk nu ook de Grote Kerk in bezit, al waren de katholieken ter stede nog in de meerderheid – maar die hielden zich begripelijkerwijs koest.

Toen al wist ieder die in de kerk kwam dat diakenen veelomvattende en veel-eisende taken hadden. Zij moesten actief aalmoezen verzamelen (rondgaan met zakjes en schalen) en de armen voorzien van geld en goederen (turfs, voedsel en kleding). Vanaf het midden van de 17de eeuw werden ook oude vrouwen en weeskinderen gehuisvest. Elke diaken had een kwartier van de gemeente 'onder zich' en was er gedurende zijn termijn (twee jaar) een paar dagen per week (!) mee bezig. Wie het goed deed, kon daarna tot ouderling stijgen en schoof dan in de kerk onder de preekstoel op van de diakenbanken naar die van de ouderlingen, goed zichtbaar voor al wie kerkte. Men vergaderde elke donderdag en besprak alle sociale gevallen en gaf elkaar advies. Werd het te moeilijk, dan werd de kerkenraad (predikant plus ouderlingen) ingeschakeld.

Vanaf 1584 werd ook Scheveningen 'bedacht' via een bedrag in handen van de Heilige Geestmeesters aldaar, voor het verminderen of draaglijk maken van materiële nood of het verzorgen van (noodlijdende) zieken. Sinds 1575 kwamen in het Haagse ook niet-lidmaten en niet-hervormden hiervoor in aanmerking. Pas vanaf 1685 werd de hulp aan 'papisten' stopgezet, maar soms streek men dan toch weer de hand over het hart. Nog lang is aan roomsen indien nodig brood uitgedeeld.

Geld haalde men op door collectes in de kerk, maar ook door openbare collectes, legaten en rijkelijke giften van de Oranjes die als stadhouder (en later als koning) in Den Haag woonden. Vis schuwt gelukkig anecdotes niet, zoals die over de driejarige olifant Hansken uit Ceylon, door Frederik Hendrik besteld (!) bij de VOC en vanaf 1634 vertoond in het stadhoudelijke stallencomplex te Rijswijk. Wie het dier wilde zien, en dat waren er velen, kreeg ter plekke te maken met collectes van o.a. de hervormde diaconie. Hansken bracht aldus eerst veel geld op, maar het nieuwtje was er toch gauw af en de olifant werd toen aan Johan Maurits van Nassau geschonken, die het vanwege zijn vertrek naar Brazilië snel tegen een fors bedrag doorverkocht aan een rijke Amsterdammer. In totaal brachten de Hansken-collectes omgerekend naar 2018 ongeveer 18.000 euro op.

Tot in de tweede helft van de 20ste eeuw gold de zorg voor 'oudjes' en weeskinderen als een van de kerntaken van de hervormde diaconie. Aan het Spui had men daartoe van 1660 tot het midden van de 19de eeuw het Diaconie Armen Huis, ook wel het Oude Vrouwen en Kinderhuis genoemd. De pestepidemie van 1654-'56 had tot een grote toename van armen en wezen geleid, maar gelukkig kreeg de diaconie een paar forse legaten, waaronder die van Cornelis Haga, de vroegere ambassadeur van de Republiek te Constantinopel. De inhuizige besjes kregen als taak de weesmeisjes te begeleiden en hun allerlei vaardigheden te leren. De jongens werden meestal buitenshuis op verschillende ambachten voorbereid. Rond 1800 werd langzaam duidelijk dat het huis ruimtelijk en anderszins niet meer voldeed. In 1860 werd nog het tweehonderdjarig bestaan gevierd. Toen volgde sloop.

Overigens zorgde de hervormde diaconie ook wel voor 'algemene' armen, waarvoor men een vergoeding van de magistraat kreeg. Maar die was vaak onvoldoende waardoor de diaconie er fors op moest toeleggen en dat leidde weer met grote regelmaat tot spanning en het zoeken naar extra inkomsten, bijvoorbeeld via een eigen spinnerij (1780).

In 1799 gebeurde er iets unieks: er kwam in Den Haag een Algemeene Armenvergadering tot stand, met 16 leden: vier Nederlands hervormde, drie rooms-katholieke, twee Waals-hervormde, twee lutherse, twee Asijkenazisch

De linnennaikamer in het Oude Vrouwen en Kinderhuis, 1861
(coll. Haags Gemeentearchief)

joodse en een Portugees joods, een remonstrants en een oud-katholiek lid. Tot 1871 bleek dit een slagvaardige organisatie.

Een groot deel van de 18de eeuw en de eerste drie decennia van de 19de eeuw had de diaconie forse financiële problemen. Dat werd gelukkig beter door strenger beheer en een (even) aantrekkelijke economie.

Daarnaast ging de

Gemeente Den Haag vast subsidiëren en ging men via de Algemeene Armenvergadering grote stukken duingrond afgraven en daar aardappelen telen: werkverschaffing en opbrengsten! Dankzij vooral mr. H.J. van der Heim sloeg de Haagse diaconie een nieuw, uiteindelijk zeer succesvol pad in: helemaal zelfstandig gaan (1855). Het gaat hier te ver alle ins en outs te vermelden, maar genoemd moet worden dat de overheid in de praktijk het overgrote deel van de armen voor haar rekening nam, zij het dat er vaak zeer inefficiënt gewerkt werd.

Tenslotte de interessante en voor onze stad zeer beeldbepalende diaconale bouwactiviteiten vanaf de 19de eeuw. Aan de uitleg buiten de Haagse singels werd opmerkelijk bijgedragen via: 132 armenwoningen op het Om en Bij (1841, 1882), drie diaconiescholen (1844, 1873, 1883), een Diaconale bakkerij (1855) – nu de Lukaskerk –, de Armenkerk/Bethlehemskerk (1858), een nieuw Oude Mannen en Vrouwenhuis ter vervanging van het gebouw uit 1660 (1854), een weeshuis aan de Hoofstskade (1867) en de Van Doeverenstichting (1878) voor gehuwde bejaarden. Maar het meest spectaculaire verhaal is toch een door de Tweede Wereldoorlog noodzakelijk te bouwen nieuw rusthuis in het Benoordenhout. Vanaf april 1946 was de diaconie in het diepste geheim in onderhandeling over de aankoop van het landgoed Oostduin-Arendsdorp (14 hectaren groot). De eigenaresse, de zeer gelovige hervormde M.A.O.C. gravin van Bylandt, wilde daar van af. Ze was ongehuwd en kinderloos en het verwaarloosde park dat door de oorlog zwaar geleden had was een blok aan haar been. De diaconie wilde er vijf gebouwen neerzetten: een zes verdiepingen tellend weeshuis, een kapel, twee rusthuizen van vier verdiepingen

en een administratiegebouw. Maar de gemeente stelde dat slechts 7% van het park bebouwd mocht worden, dus het weeshuis en de kapel werden alras geschrapt. Samen met de synode werd de aankoop in 1947 voor 400.000 gulden gedaan. Hierop werd aan de Goetlijfsstraat naar ontwerp van H.T. Zwiers voor 2,5 miljoen gulden een zeer modern bejaardenhuis gebouwd, de diaconie stak er zich zwaar voor in de schulden. De gravin van Bylandt stierf er in 1968, 94 jaar oud, en zeer tevreden. Vervolgens moest er een tweede bejaardenhuis komen: de serviceflat Arendsdorp (ontwerp: J.F. Berghoef).

De BPM (Shell) was ondertussen op zoek naar een stuk grond voor de bouw van een nieuw kantoor en wilde daarvoor heel graag een deel van Oostduin. De synode onderhandelde handig en de BPM kocht het in 1962 voor 7 miljoen gulden (anno 2018: ca. 20 miljoen euro). Zoals auteur Vis het zuinigjes stelt: 'Of de freule zich gelukkig zou hebben gevoeld met de bestemmingswijziging [van dit deel van het landgoed], is zeer de vraag.' Hoe dan ook, in 1968 verrees aan de Oostduinlaan het nieuwe veertien etages hoge Shell-gebouw naar ontwerp van architect H.E. Oud. Door de verkoop van dit deel van het Oostduinpark was de Haagse diaconie de rijkste van Nederland geworden en kon de bouw van Arendsdorp worden gerealiseerd, als serviceflat een in het westen nog onbekend fenomeen. Het ging open op 9 december 1972. Het gewijzigde bestemmingsplan Oostduin-Arendsdorp dat in 1975 door de gemeenteraad werd aangenomen heeft verhinderd dat er hier nog meer gebouwd werd: wat er van het park over was, moest park blijven. Kort voor 2000 heeft de diaconie al haar bejaarden- en verzorgingshuizen afgestoten, vooral doordat het noodzakelijke onderhoud nooit ophield en die dus een blok aan het been waren. Oostduin is eigendom van Staedion geworden en Florence exploiteert het. Arendsdorp sloot op 1 april 2014 definitief de deuren. Wie interesse heeft in de Haagse sociale, maatschappelijke en kerkelijke geschiedenis mag de diaconie van onze stad dankbaar zijn dat dr. Vis dit boek mocht schrijven. Hij heeft er echt iets moois van gemaakt.

Jurjen Vis, *Diaconie. Vijf eeuwen armenzorg in Den Haag*, Amsterdam 2017 (Boom), 486 pp., ISBN 978-90-2440-636-4, prijs € 34,90

Diederick Cannegieter

Nieuwe leden

Mevrouw A. Flinterman, de heer J.C.O. van Venetië, mevrouw T.A.M. Struijk en de heer L. Kalkman

Het bestuur van Die Haghe is als volgt samengesteld:

Voorzitter
mr. H.C. Grootveld

Secretaris
drs. J. Zwaanswijk

Penningmeester
ir. E.B. de Vries

Leden
hr. C.J.M. Burger
drs. L.A.F.H. van Tilborg
mw. drs. J.M. de Vries
mw. E. Zantvoort

Secretariaat
Sonoystraat 51
2581 VJ Den Haag
e-mail: secretaris@haagsegeschiedenis.nl

Financiën
Storting op giro 71791
(IBAN:
NL49 INGB 0000 0717 91)
t.n.v. Geschiedkundige Vereniging
Die Haghe

Info ledenadministratie en opgave nieuwe leden
ir. E.B. de Vries
Margrietstraat 9
2555 PT Den Haag
penningmeester@haagsegeschiedenis.nl

Redactieadres Ledenbericht
Loudonstraat 100
2593 WB Den Haag
e-mail: michielvdmast@gmail.com

Redacteur Ledenbericht
drs. W.M. van der Mast

Website Die Haghe:
www.haagsegeschiedenis.nl

Jaarboek Die Haghe
Voor aanwijzingen auteurs en
inzenden van kopij:
V.L.C. Kersing, Dienst Stads-
beheer Afdeling Archeologie,
Postbus 12651, 2500 DP Den
Haag, tel. 070-3536633, e-mail
victor.kersing@denhaag.nl

Contributie/Opzegging
Bij opzegging van het lidmaatschap in de loop van het verenigingsjaar blijft de contributie voor dat jaar verschuldigd. Zie Statuten op website Die Haghe.